

The Abraham Arbesfeld Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

The Legislative Process in Halakhah -

דבר שבמנין צריך מנין אחר
להתירו:

*Why is the תלמוד בבלי
Binding?*

Rabbi Jeremy Wieder
כח' תשרי תשע"ג • October 14, 2012

I. דברי חז"ל

א. גדול בחכמה ובמנין

(1) משנה עדויות פ"א מ"ה

ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין היה גדול ממנו בחכמה אבל לא במנין במנין אבל לא בחכמה אינו יכול לבטל דבריו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין:

(2) תוספתא עדויות (צוקרמאנדל) פ"א הל"ד

לעולם הלכה כדברי המרובין לא הוזכרו דברי היחיד בין המרובין אלא לבטלן ר' יהודה אומ' לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין אלא שמא תיצרך להן שעה ויסמכו עליהן

(3) פירוש הרמב"ם על עדויות פ"א מ"ה

כונת הלכה זו שאם היה בית דין שכבר עשה כדעת יחיד לא יוכל בית דין אחר לחלוק עליו בכך ולפסוק את הדין כדעת המרובים, אלא אם כן היה מנינו יותר מבית דין הקודם שעשה כדעת אותו היחיד ויותר חכם ממנו, כלומר שהיא ראש ישיבת זה הבית דין חכם יותר מן הקודם.

(4) תוספות יום טוב מסכת עדויות פ"א מ"ה

ויסמוך עליו - נ"א יסמוך עליו. והיא נוסחת הראב"ד שכך פירש שאם יראה לב"ד האחרון הלכה כדברי היחיד [יסמוך] עליו. כלומר יקבע הלכה כמותו כמו שמצאנו באמורא מן האחרונים שהן קובעין הלכה כיחידים הראשונים בכמה מקומות ואע"פ שהמרובים חולקים עליהם. ואם לא שמצאו דברי היחיד הראשון לא היו אחרונים יכולין לדחות דברי הראשונים מדעת עצמן. לפי שאין ב"ד יכול לבטל וכו' [אלא] כיון שמצאו היחיד מן הראשונים שהיה חולק עמהם. היה להם במה לתלות. ע"כ. ועיין לקמן:

(5) מועד קטן ג:

מאי ימים שלפני ראש השנה? - כדתנן: עד מתי חורשין בשדה אילן ערב שביעית? בית שמאי אומרים: כל זמן שיפה לפני, ובית הלל אומרים: עד העצרת. וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו. ... ואמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום. אמר ליה רבי זירא לרבי אבהו, ואמרי לה ריש לקיש לרבי יוחנן: רבן גמליאל ובית דינו היכי מצו מבטלי תקנתא דבית שמאי ובית הלל? והא תנן: אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין! (דניאל ד') אשתומם כשעה חדה, אמר ליה: אימור כך התנו ביניהן: כל הרוצה לבטל - יבוא ויבטל.

(6) גיטין לו:

ת"ש, דאמר שמואל: הא פרוסבלא - עולבנא דדייני הוא, אי איישר חיל אבטליני. אבטליני? והא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו - אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין! הכי קאמר: אם איישר חיל יותר מהלל אבטליניה.

ב. י"ח דבר שבין ב"ש וב"ה

(7) עבודה זרה לה:

והשמן שלהן. שמן - רב אמר: דניאל גזר עליו ... ושמן דניאל גזר? והאמר באלי אבימי נותאה משמיה דרב: פיתן ושמנן, יינן ובנותיהן, כולן משמנה עשר דבר הן! וכי תימא: אתא דניאל גזר ולא קיבל, ואתו תלמידי דהלל ושמאי וגזור וקיבל, א"כ מאי אסהדותיה דרב? אלא, דניאל גזר עליו בעיר, ואתו אינהו וגזור אפילו

בשדה. ור' יהודה הנשיא היכי מצי למישרא תקנתא דתלמידי שמאי והלל? והתנן: אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו - אלא אם כן גדול הימנו בחכמה ובמנין! ועוד, הא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: בכל יכול לבטל בית דין דברי בית דין חברו, חוץ משמונה עשר דבר, שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו! אמר רב משרשיא: מה טעם? הואיל ופשט איסורו ברוב ישראל, שמן לא פשט איסורו ברוב ישראל, דאמר רבי שמואל בר אבא אמר רבי יוחנן: ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל, וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אלעזר בר צדוק, שהיו אומרים: אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה.

8) ירושלמי שבת פ"א ה"ד

ה"ד / מתני' אילו מהלכות שאמרו בעלית חנניה בן חזקיה בן גרון כשעלו לבקרו כו' אותו היום היה קשה לישראל' כיום שנעשה בו העגל ... תנא רבי יהושע אוניא תלמידי ב"ש עמדו להן מלמטה והיו הורגין בתלמידי בית הלל תני ששה מהן עלו והשאר עמדו עליהן בחרבות וברמחי' ...
ללמדך שכל דבר שנותנין בית דין נפשן עליו סופו להתקיים בידן כמה שנאמר למשה בסיני ואתיאי כיי דמר רבי מנא כי לא דבר רק הוא מכס ואם דבר רק הוא מכס למה הוא שאין אתם יגיעין בו כי הוא חייכם אימתי הוא חייכם בשעה שאתם יגיעין בו שמואל אמר לא שנו אלא בתוך שמונה עשרה הא חוץ ליי"ח אפילו קטן מבטל התיבון הרי שביעית הרי חוץ ליי"ח דבר ורבי יוחנן מקשי לה רבי קריספדא בשם רבי יוחנן רבן גמליאל ובית דינו התירו באיסור שני פרקים הראשונים רבי יונתן בעי ולא כן תניין שאין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין אתא רב אבון רב יהודה בשם שמואל לא שנו אלא חוץ לשמונה עשרה הא בתוך שמונה עשרה אפילו גדול אינה מבטל מפני שעמדה להן בנפשותיהן

ג. דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו

9) ביצה ה.

ורב יוסף אמר: אף מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה. מאי טעמא? הוי דבר שבמנין, וכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו. אמר רב יוסף: מנא אמינא לה - דכתיב (דברים ה) לך אמר להם שובו לכם לאהליכם, ואומר: (שמות יט) במשך היבל המה יעלו בהר. ותנן: כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד, וזו היא תחומה: אילת מן הדרום ועקרבת מן הצפון לוד מן המערב, וירדן מן המזרח. ואמר עולא ואיתימא רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מה טעם? - כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות. ותניא: כרם רבעי היה לו לרבי אליעזר במזרח לוד בצד כפר טבי, [ה:] ובקש להפקירו לעניים. אמרו לו תלמידיו: רבי! כבר נמנו עליך חבריך והתירוהו. מאן חבריך - רבן יוחנן בן זכאי. טעמא - דנמנו, הא לא נמנו - לא. מאי ואומר? - הכי קאמר: מכדי כתיב (שמות יט) היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה - (דברים ה) לך אמר להם שובו לכם לאהליכם, למה לי? שמע מינה: כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו. וכי תימא: למצות עונה הוא דאתא - תא שמע (שמות יט) במשך היבל המה יעלו בהר, מכדי כתיב (שמות לד) גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא, במשך היבל למה לי? שמע מינה: דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו.

II. דברי הראשונים

10) תוספות הרא"ש גיטין לו:

אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין. וא"ת היכי מיירי אי דפשט בכל ישראל אפי' גדול ממנו אינו יכול לבטל כדאמרינן בפ' אין מעמידין גבי י"ח דבר דפשט איסורן דאפי' יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו, ואי דלא פשט בכל ישראל אפי' ב"ד קטן יכול לבטל כדאמרינן התם ר' יהודה נשיאה התיר השמן משום דלא פשט איסורו בכל ישראל, וי"ל דהא מפרש התם עוד טעמא אחרינא לפי שלא היו רוב הציבור יכולין לעמוד בה וכיון דהוה תרתי אפי' ב"ד קטן היה יכול להתיר, אבל פשט ואין יכולין או יכולין ולא פשט גדול יכול

להתיר ולא קטן. מיהו תימה לומר כן כיון דפרוזבול טוב לעניים ולעשירים ויכולין לעמוד בו למה לא פשט, ונראה דדוקא בדבר איסור והיתר כגון י"ח דבר אין יכולין לבטל אם פשט אבל מילתא דממונא כגון פרוזבול וכיוצא בו גדול יכול לבטל ולא קטן, ועוד י"ל דדוקא בי"ח דבר הוא דאין יכול לבטל כדמפרש טעמא בירושלמי משום שעמדו להם בנפשותם דאמרינן התם תנא ר' יהושע מתלמידי ב"ש עמדו להם למטה והיו הורגין מתלמידי ב"ה אבל בכל שאר דבר גדול יכול לבטל ולא קטן.

(11) רמב"ם הלכות ממרים פרק ב

א: ב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין, ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך.

ב: בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג, אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין, היה גדול בחכמה אבל לא במנין, במנין אבל לא בחכמה, אינו יכול לבטל את דבריו, אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם, והיאך יהיו גדולים מהם במנין הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא, זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא חלקו בו. (השגת הראב"ד / ב"ד שגזרו גזרה וכו' עד שיהא גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין. א"א ולא אפי' אליהו ובית דינו הואיל ופשט איסורן בכל ישראל כדאיתא בע"ז. /השגת הראב"ד/ יהיה גדול בחכמה וכו'. א"א עיטור שוקי ירושלים בפירות קשיא עליה שהראשונים תקנוהו ור' יוחנן בן זכאי ביטלה אחר חרבן מפני שנתבטל הטעם לראשונים ולא היה גדול (כראשונים).

ג: במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסרן לעשות סייג אם פשט איסורן בכל [ישראל] אין בית דין גדול אחר יכול לעקור ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים.

III. סמכות הבבלי

(12) רי"ף מסכת עירובין לה:

ואנן לא סבירא לן הכי דכיון דסוגיין דגמרא דילן להתירא לא איכפת לן במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא דעל גמרא דילן סמכינן דבתרא הוא ואינהו הוי בקיאי בגמ' דבני מערבא טפי מינן ואי לאו דקים להו דהאי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא לא קא שרו ליה אינהו

(13) הקדמה ליד החזקה לרמב"ם

נמצא רבינא ורב אשי וחבריהם. סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. ושגזרו גזירות והתקינו התקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם. ואחר בית דין של רב אשי שחבר הגמרא וגמרו בימי בנו נתפזרו ישראל בכל הארצות פיזור יתר והגיעו לקצוות ואיים הרחוקים ורבתה קטטה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסות ונתמעט תלמוד תורה ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבות כמו שהיו מקודם אלא מתקבצים יחידים השרידים אשר ה' קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה ומבינים בחיבורי החכמים כולם ויודעים מהם דרך המשפט היאך הוא. וכל בית דין שעמד אחר הגמרא בכל מדינה ומדינה וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל מפני רחוק מושבותיהם ושבוש הדרכים. והיות בית דין של אותה המדינה יחידים ובית דין הגדול של שבעים ואחד בטל מכמה שנים קודם חיבור הגמרא. לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה האחרת. ואין אומרים לבית דין זה לגזור גזירה שגזרה בית דין אחר במדינתו. וכן אם למד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא ונתבאר לבית דין אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בגמרא, אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון:

ודברים הללו בדינים גזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא. אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו עליו השלום. ...

14) כסף משנה הלכות ממרים פ"ב הל"א

בית דין הגדול שדרשו וכו'. למד כן רבינו ממאי דאשכחן תנאי בתראי דפליגי אקמאי וכן אמוראי בתראי פליגי אקמאי והא דתנן בפ"ק דעדיות (משנה ה') שאם יראה ב"ד את דברי היחיד ויסמוך עליו שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין מוקי לה רבינו בשאיתו יחיד ואותם רבים נחלקו בגזירה או תקנה כלומר שאם ב"ד פסק כדעת היחיד אין ב"ד אחר יכול לחלוק ולפסוק כדעת הרבים אלא אם היה גדול וכו' וכמו שיתבאר בסמוך אבל אם נחלקו בשזה דורש באחת מן המדות וזה באחרת אה"נ שיכול לבטל דבריו אפילו שאינו גדול כמוהו בחכמה ובמנין. ואם תאמר אם כן אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכל דוכתא מקשינן לאמורא ממתניתין או מבריייתא וצ"ל אנא דאמרי כי האי תנא ואם לא יאמר כן קשיא ליה וכפי דברי רבינו הרשות נתונה להם לחלוק על דברי התנאים. ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים וכן עשו גם בחתימת הגמ' שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה: